

SZEMLE

Péntek János, Otthonosság, hagyomány és identitás a nyelvjárásokban

Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2024. 295 oldal

A romániai magyar nyelvészközösség munkái leginkább a dialektológia és a szociolingvisztika területén váltak általánosabban is ismertté. PÉNTEK JÁNOS *Otthonosság, hagyomány és identitás a nyelvjárásokban* című kötete mindkét említett kutatási terület számára jelentős munka. A könyv csekély mértékben módosított, újraközölt, ugyanakkor frissnek mondható írásokat tartalmaz, melyek tematikus csoportosításuknak és a szerzőt foglalkoztató kérdések természetének köszönhetően koherens diskurzussá szerveződnek. A kötet anyaga feltárja egyrészt a romániai magyar nyelvjárások státusának és funkcióinak problémakörét, másrészt három romániai magyar régió, illetve nyelvjárás csoport (a moldvai magyar és a székely nyelvjárás terület, valamint Kalotaszeg) nyelvi, etnikai-demográfiai helyzetének, jellegzetességeinek legfontosabb kérdéseit, a dialektológiai és szociolingvisztikai jellegű megállapításokon túl megmutatva az egyes régiók beszélőközösségeinek sorstörténetét is. Ezen túlmenően a munka néprajztudományi és kutatástörténeti, ezen belül nyelvtudomány-történeti aspektusokban is gazdag olvasmány, és – bár túlnyomó részt szaktanulmányokból áll – korántsem csak a felsorolt tudományterületek művelőinek szól.

A kötet öt tematikus egységből áll: az előszó utáni átfogó bevezető tanulmányt három, szaktanulmányokat és könyvismertető jellegű szövegeket tartalmazó fejezet követi, mindegyik egy-egy romániai magyar régiót bemutatva, végül függetlenként egy interjú-szöveg és egy a szerző saját munkásságára reflektáló korábbi írás újraközlése szerepel.

Az első tanulmány, melynek címe *A nyelvjárások többlettértéke a kisebbségi kettősnyelvűségben és kétnyelvűségben*, bevezeti a kötetben érvényesülő nyelvjárásfelfogást, és egyúttal előrevetíti az utána következő tematikus egységek szövegeiben részletezett kérdések, problémák természetét. Körképet nyújt a magyar nyelvjárások helyzetével, megítélésével kapcsolatban, különös tekintettel a határon túli régiókra, ezeken belül is nagyobb hangsúlyt fektetve a romániai magyar nyelvjárások helyzetének ismertetésére. Mindez nem csupán egy elméleti jellegű érdeklődés jegyében történik, hanem egyfajta cselekvési terv indoklása és felvázolása érdekében is, ilyen értelemben a tanulmány a klasszikus nyelvtervezési modellek megalapozó fázisaiba illeszkedő helyzetjelentés és stratégiai programvázlat is.

A szöveg nagy érdeme, hogy tömören, mégis körültekintő módon tárja fel a magyar nyelvjárásokhoz való viszonyulás alakulástörténetének lényegi aspektusait, kiemelve, hogy a múlt század Magyarország számára „a standard évszázada” volt, melyben a sztenderdista, nyelvi egységesítést megcélzó szemlélet uralkodott, és általános tendencia volt a köznyelvhez való gyors ütemű közeledés, miközben a határon túli magyar nyelvi régiókban ugyanez az időszak „a nyelvjárásokba való menekvés évszázadának” tekinthető. A tanulmány a párhuzamosan alakuló, elkülönülő nyelvhasználati jellegzetességeket befolyá-

soló tényezők átlátása érdekében felhívja a figyelmet néhány fontos történeti előzményre, melyek gyakran háttérbe szorulnak a köztudatban és – bizonyos mértékig – a szakirodalomban is. Ezek közül a legfontosabbak véleményem szerint a következők: a mai határon túli régiók mindig is peremrégiók voltak, az államjogi státus változásaitól függetlenül is, így a nyelvterület centrumához képest ezekben a régiókban a kezdetektől fogva adott volt az erőteljesebb és dinamikusabb nyelvi és kulturális érintkezéseknek való kitettség, az ún. nyelvjárási kétnyelvűség és ezáltal számos kontaktuselem meghonosodása a közös térben élő nyelvi közösségek nyelvhasználatában, valamint – bizonyos alrégiókban – a többé-kevésbé szimmetrikus asszimilációs és szórványosodási folyamatok, ugyanakkor ez jellemzően nem eredményezett nagymértékű instabilitást a magyar beszélőközösségek számára. A törést természetesen Trianon jelentette nyelvhasználati szempontból (is), melynek következtében a magyar regionális köznyelvek használatának korlátozása, az intézményes nyelvi diszkrimináció fokozott elszigetelődéshez vezetett. Ilyen körülmények közt az eleve informálisabb közegekre jellemző nyelvjárások használata sérült a legkevésbé, ezáltal a nyelvjárások a nyelv és az identitás megtartásának fő tényezőivé váltak a határon túli régiókban.

Az egyes régiók specifikus nyelvhasználati profilját, a magyar nyelv funkcionális dimenzióinak helyi adottságait a régiók nagysága, a nyelvi diszkrimináció mértéke, az anyanyelvi oktatás és intézményhálózatok kiterjedtségének foka határozta meg. A szerző Erdély sajátos helyzetének felvázolásakor kiemeli és részletezi, hogy ezeket a tényezőket tekintve a nagyrégió – nagyobb területének és népességének, valamint történelmi előzményeinek köszönhetően – a 20. század folyamán is a többenél előnyösebb helyzetben volt. Az 1990 utáni időszakban a fokozódó mobilitás, illetve a kommunikáció médiumait is érintő technikai fejlődés nagy hatást gyakorolt a nyelvhasználatra is. A tanulmány a határon túli régiókban lejátszódó kedvezőtlen folyamatok sorában a magyar nyelv területi, demográfiai és funkcionális regresszióját, a falvak lakosságának előregedését, a szórványosodást, gyors ütemű nyelvcserét említi; kedvező, ám kétélű folyamatként pedig kiemeli a nyelvi elszigetelődést felváltó nyelvi közeledés jelenségét. A határon túli régiókban is elérhető magyar nyelvű tömegkommunikációs médiumok (rádió, televízió, internetes platformok) a szabad, korlátlanul hozzáférhető nyelvi-kulturális interakciók mellett a közös, jellemzően sztenderd nyelvi minták nyelvhasználatot alakító, egyúttal a regionalitás ellenében ható következményeit is magukkal hozták.

A nyelv(járás)i regresszió folyamatában az egyes romániai magyar nyelvjárasterületek különböző helyzete figyelhető meg – ezeknek túlnyomó részét a szerző a tanulmányt követő fejezetek szövegeiben rendre részletesen is tárgyalja. A moldvai magyar esetében – minden revitalizációs törekvés ellenére – folyamatos a rendkívül gyors, megállíthatatlannak tűnő nyelvcseré; a székely nyelvjárás – bár szintén hat rá a köznyelvhez való közeledés – kialakult presztízsének és tömbhelyzetének köszönhetően példátlanul kedvező helyzetben van a teljes nyelvterület viszonylatában is; a mezőségi nyelvjárás régió – bár hosszú kétnyelvűségi múlt áll mögötte, melyben bizonyos területeken kifejlődött az asszimiláció elleni „immunizálódás” képessége is – mára már teljesen elszórványosodott; a Partium és a Bánság esetében az intenzívebb magyar–magyar kapcsolatok fékező hatása ellenére is folyamatos szórványosodás zajlik. A többi határon túli magyar régió maradékszórványainak esetében pedig nyelvi elszigetelődés, szigethelyzet és a rá jellemző gyakori kódváltás jelenségei figyelhetők meg.

A nyelvi tervezés feladatainak és lehetőségeinek számbavételekor a szerző kiemeli az anyanyelvoktatás további korszerűsítésének fontosságát, ezen belül a pedagógusok esetében a tudatos és nem tudatos nyelvi diszkrimináció kiiktatását, a nyelvjárások nyelvészeti szempontból megalapozott tematizálását, a helyi nyelvjárásoknak az oktatási folyamat szerves részeként való beemelését a tanórai helyzetekbe, a hatékony és gördülékeny kódváltás képességének nyelvjárás-ellenesség nélküli fejlesztését, illetve a kétnyelvűséggel járó kontaktushatások következményeinek elfogadó tudomásulvételét. Ezek mellett hangsúlyozza annak fontosságát is, hogy az önkéntelenül is a nyelvi mintaadók, normaalkotók szerepét is betöltő közszereplők, professzionális beszélők és az őket foglalkoztató intézmények – például a média és a színház intézményei, illetve az egyházak – igazodjanak az egyes régiók specifikus nyelvhasználati jellegzetességeihez, elutasítva a „nyelvjárásmentes” beszéd kritériumát.

A bevezető tanulmányt *A moldvai magyarok nyelve és identitása* című fejezet követi, melynek öt szaktanulmánya, három könyvismertetője és egy interjúszövege együttesen átfogó, mozaikszerű képet tár az olvasó elé a moldvai magyar nyelvjárásról, annak beszélőiről és kutatóiról.

Az első két tanulmány (*A moldvai magyarokról és a csángó* elnevezésről és a Típusok, csoportok, tájak a moldvai magyarban) egyrészt a nyelvjárás eredetét, történetét, belső tagoltságát és nyelvtudomány-történeti szempontból is izgalmas kutatástörténetét, másrészt a *csángó* etnonima jellegét és használatának alakulását mutatja be, kitérve az etnonima eredetével kapcsolatos feltételezésekre is. Mindezek sokat vitatott kérdései a moldvai magyar nyelvjárás és beszélőközösség témájának, melyek sokszor átláthatatlannak tűnő párhuzamos magyarázatokat, érvelésmódokat eredményeztek a szakirodalomban. A szerző ezeket a nehéz kérdéseket meggyőzően és – amennyire komplexitásuk megengedi – egyszerűen tisztázza. Az eredet és a belső tagoltság történeti kialakulása kapcsán a nyelv földrajzi kutatások eredményeire is alapozva hangsúlyozza, hogy a nyelvjárás alapvetően kettős tagoltságú (mezőségi és székely), nem pedig hármas (vö. *északi, déli és székely*), a moldvai magyarok mind a történeti Erdély területéről származnak, csoportjaik különböző, egyrészt mezőségi, másrészt székely eredetűek, és változatos mértékű keveredésük ellenére is igazolható, hogy az előbbi, archaikusabb, 13–14. században áttelepített csoport jellemzően Szeret menti elhelyezkedésű, az utóbbi, későbbi időszakokban hullámokban, spontán migrációval áttelepült csoport pedig a Szeret jobb oldalán fekvő mellékfolyók mentén lokalizálható. Abba is betekintést nyerhetünk a szövegek által, hogy miképp történhetett az, hogy a szakirodalomban a korábbi és kortárs nyelvészek kettősségre vonatkozó szinte teljes konszenzusa ellenére kanonizálódhatott a hármas tagoltság elképzelése és terminológiája, olyannyira, hogy a meggyőző, minden kételyt megszüntető nyelv földrajzi és néprajzi bizonyítékok ignorálása egészen napjainkig jellemző gyakorlat maradt.

A csángó népnév kérdése kapcsán szintén fontos megállapítások olvashatók ezekben a szövegekben. Árnyalт képet kapunk arról a folyamatról, melynek kezdetén a mezőségi eredetű csoport külső, sértő gúnyneveként a székelytől eltérő csoportot neveztek *csángó*-nak, majd – a 19. század végének nyelvészeti és néprajzi szakirodalmának is köszönhetően – a moldvai magyarság egészére, sőt minden erdélyi peremszigetre vonatkoztatott névvé válhatott, később az érzékelhetően pejoratív jelleg ellenére vonakodva, majd elfogadva a „divatos” külső megnevezést végül – sokszor kifejezetten önstigmatizáló – önmegnevezésként is meghonosult, a kevertség konnotációját nagyrészt megtartva. Ebből kifolyólag

a szerző e szövegeiben is arra jut, hogy a *csángó* kifejezés szaknyelvi használatra alkalmatlan, nemcsak a túláltalánosítás révén kialakult szemantikai határozatlansága, hanem a kifejezés sértő, pejoratív jellege miatt is. A név eredetét tárgyaló szövegrészekben a szerző amellet érvel, hogy a gúnynév nem a sokszor említett *csánog* 'kóborol' igével hozható kapcsolatba, hanem a moldvai nem székely eredetű magyarok leggyakrabban használt szavával, a 'csinál' jelentésű *csán*-nal, tehát az eltérő beszédmód kifigurázására használt szavajárás gúnynévről van szó.

A fejezet következő tanulmánya („Mi lesz itten velünk, ezekkel a magyarokkal?”). A moldvai magyarok nyelvi önképe az előző század ötvenes éveiből) egy népi nyelvészeti jellegű, 1949 és 1962 között gyűjtött adathalmaz feldolgozása, mely által betekintést nyerhetünk abba, hogy a múlt század közepén megszólaló moldvai magyarok hogyan látták helyzetüket, nyelvüket és jövőjüket. A nyelvi önképnek olyan elemeiről olvashatunk itt – leginkább belső perspektívából –, mint a kisebbségi helyzet, az izoláltság, a kétnyelvűség és nyelvvesztés tudata, a felekezeti és nyelvi identitás összefüggései, a nyelvhasználatbeli másság és azonosság tudata, a csángózás (ön)stigmatizáló hatása, hogy aztán a fejezet következő két tanulmánya (Etnonimák és identitások. A moldvai magyarok identitásvesztésének példája, illetve Az identitás összekapcsolódó és szétbomló kötelékei) már nagyrészt külső, elemző perspektívából mutassa be a moldvai magyarok identitásvesztésének problémakörét.

E két tanulmány részletesen bemutatja a moldvai magyar identitástudat alakulásának történetét, kiemelve a legfontosabb befolyásoló tényezőket, köztük az etnikai, nyelvi és felekezeti szigetelést, az etnikai, nyelvi és felekezeti identitás megélésének, kinyilvánításának tilalmát, illetve a külső stigmatizáló minősítések és a negatív konnotációjú exonimák hatását. Különösen megvilágító funkciója a közösség(ek) társadalmi státusának, felekezeti és nyelvi elszigeteltségének és a kívülről érkező asszimilációs nyomás fokális pontjainak a történelmi korszakokként való áttekintése a kezdetektől napjainkig, mely révén a moldvai magyarság története rajzolódik ki. E több szálon futó történet az állam-, nyelv- és egyházpolitikai, valamint szociálpszichológiai tényezők feltáráásával lehetővé teszi azt, hogy jobban megértsük a teljes nyelvcsere és asszimiláció küszöbén álló közösség múltját és jelenét, ugyanakkor súlyos tanulságokkal szolgáló, a rendszerszintű diszkrimináció típusairól és mechanizmusairól szóló esettanulmányként is olvasható.

Az öt szaktanulmány mellett szerepel a fejezetben három könyvismertető jellegű szöveg is. Mindhárom szöveg olyan kötetekre reflektál, illetve ajánlja őket az olvasó figyelmébe, melyek témájuknál és kivitelezésükénél fogva képesek tágítani és elmélyíteni a moldvai magyarok és a moldvai magyar nyelvhasználat iránt érdeklődők perspektíváját.

A fejezet utolsó darabja „A magyar nyelv egyik nyelvjárása...” című interjúszöveg, melyben a szerző A moldvai magyar tájnyelv szótárának 2017-ben megjelent első kötete kapcsán válaszol a szótár anyagával, előzményeivel, munkálataival, funkcióival és általánosságban a moldvai magyar nyelvjárás specifikumaival kapcsolatos kérdésekre, és ezzel bepillantást nyújt a szótárszerkesztő munkájának komplexitásába és a moldvai magyar szókincs értékeibe is.

A kötet második fejezete A székely nyelvjárásról címet viseli, és két tanulmány (A székely nyelvjárás kivételes helye és helyzete a változó időben és A székely nyelvjárás értékvilága), valamint egy recenzió (A székely nyelvjárás írói tájszótára: a *Bühnagyszótár*) szerepel benne. Mindkét tanulmány a székely nyelvjárás specifikumait járja körül: az első szöveg túlnyomó részt szociolingvisztikai aspektusokra fókuszál, a második pedig

– bár szintén releftkál a nyelvjárás funkcionális sokrétúségére és kivételesnek tekinthető státusára – nyelvi szintenként haladva röviden felvázolja annak dialektológiai profilját is.

A nyelvjárás státusával kapcsolatban megfogalmazott fő jellemzők a nagyfokú stabilitás, a nyelvcsere és asszimiláció veszélyének a déli és keleti peremrégiókra való korlátozottsága; a funkcionális sokrétúség, melynek köszönhetően a Székelyföld területén a regionális nyelvhasználat erőteljesen jelen van az informális–formális skála formális részén is; illetve a nagyrészt pozitív önértékelés és külső minősítések. Ezek a tényezők együttesen – a moldvai magyar és a mezőségi nyelvjárástól eltérően – kivételesen pozitív nyelvi helyzetről, életképességről árulkodnak, melyben a nyelvjárásnak rendkívüli intellektuális támogatottsága van, és a székely identitás legfontosabb elemeként tartják számon, sőt erős az asszimilációs vonzása is a külső vagy távoli régiókból áttelepült magyarok és románok irányába is. A szerző mindezek ellenére hangsúlyozza, hogy a hosszútávú nyelvi versenyképesség megteremtése/megtartása érdekében fontos a stabil kettősnyelvűség (nyelvjárás–közmagyar megoszlásban) és a magyardomináns stabil kétnyelvűség megalapozása.

A Milyen a székely nyelvjárás? kérdésre keresve a választ, a szerző áttekinti a legspecifikusabbaként számontartott nyelvi jellegzetességeket a hangzás, a szókincs, a morfoszintaxis, illetve a diskurzus szintjén. A szociolingvisztikai státus és a nyelvi jellegzetességek mellett szó esik a székely nyelvjárás kutatástörténetéről és a régió kiterjedésének, illetve belső tagoltságának dialektológiai, nyelvföldrajzi alapú behatárolásáról is.

A székely nyelvjárásról szóló fejezetet Sántha Attila Bühnagyszékely szótárának recenziója zárja, melyből nemcsak átfogó képet kaphatunk magáról a szótarról, valamint a szótárszerkesztés szakmai „kulisszatitkairól” és a székely nyelvjárás tagolásának problematikus kérdéseiről, hanem e nyelvjárás nagyra értékelt, népszerű státusára vonatkozóan is árnyaltabbá válik a fejezet által alkotott kép.

A harmadik fejezet Kalotaszeg címmel három tanulmányt (Kalotaszeg másfél száz évvel felfedezése után, A nyelv és a nyelvjárás megtartásának eltérő esélyei két nyelvjárási régió határán és Kós Károly írói nyelve és a kalotaszegi népnyelv) és egy könyvajánlóból, ismertető szövegekből és előszókból álló részt (Kalotaszegi életek, szolgálatok, kutatások) tartalmaz. A Kalotaszeg-fejezet legnagyobb érdeme az, hogy megmutat bizonyos sorsdöntő összefüggéseket a régióban lezajló geopolitikai, szociológiai, infrastrukturális változások és a nyelvhasználat, valamint az identitástudat változásai között.

A fejezet első két tanulmánya Kalotaszeg ilyen értelemben vett történetét és jellemzőit mutatja be a kezdetektől a jelenig, hangsúlyozva a gyakran homogénnek tekintett régió kettősségét, mindazokat a tényezőket, amelyek elkülönítik a régió nyugati felében levő, hagyományosan Felszégként és Alszégként ismert területét a keleti részétől, a Nádasmunte vidékétől. Az előbbi nyelvi szempontból a Tisza–Körös-vidéki nyelvjárási nagyrégióhoz sorolható, az utóbbi pedig bizonyos hangtani jellegzetességek, szókincsbeli és egyéb különbségek tanúsága szerint a mezőségi nyelvjárási nagyrégióhoz: nem beszélhetünk tehát egységes kalotaszegi tájnyelvről. A két alrégiót hagyományosan eltérő társadalmi szervezeti formák és kétnyelvűség típusok is jellemezték: a felszegi és alszegi területen – az egynyelvű magyar és román települések mellett – a vegyes lakosságú falvakban a magyar és román jobbjártársadalom közösségei elkülönülten, felekezeti-nyelvi endogámiát érvényesítve, de nem egymástól elszigetelődve éltek, emiatt a legrégebbi időktől jellemző volt rájuk a kölcsönös, stabil nyelvjárási kétnyelvűség; a keleti régióra ezzel szemben a kezdetektől erősebben jellemző volt az etnikai keveredés és az ezzel együttjáró aszimmetrikus kétnyelvűség és nyelvcsere.

A szerző annak hatására is felhívja a figyelmet, hogy a vármegyék feudális rendjében „leltári tárgyként” kezelt jobbágyok mintegy nemzeten kívüli státusukban egészen 1848-as felszabadításukig nem részesülhettek semmiféle, nyelvük, kultúrájuk megőrzésére irányuló támogatásban, sőt a magyar jobbágyok esetében kifejezetten a szórványosodást segítette elő ilyen körülmények között az, hogy nem ők jelentették a legolcsóbb munkaerőt. Kalotaszeg zárt világának nyitása csak a 19. század második felében változhatott meg, többek között a vasúthálózat kiépítésével, melynek révén jelentősen megnőtt a közösség mobilitása, ugyanakkor megkezdődhetett Kalotaszeg „felfedezésének” első hulláma is, nagyrészt a budapesti értelmiségiek néprajzi érdeklődésének és turisztikai célú látogatásainak köszönhetően. A népi kultúra különböző elemei ezután már autentikus magyar értékeként, néprajzi kincsekként kerültek a nagyobb nyilvánosság elé, ami egyúttal a magyar népművészet felfedezéseként kereteződött a kortárs diskurzusokban, és elindította a népművészet kommodifikációjának folyamatát is. A Trianon utáni időszakban a kolozsvári kutatók tovább gyarapították a régióval kapcsolatos nyelvészeti és néprajzi ismereteket, és folytatódott a kalotaszegi identitástudat ápolása. A 20. század második felének kollektív vizsgálása megszüntette a magántulajdon viszonylagos biztonságát e régióban is, a rendszerváltás után pedig már anakronisztikussá vált a régi életforma, az azelőtt példátlan mobilitás pedig tovább fokozta a régió magyar közösségének szórványosodását. Ezeknek az eseményeknek, fordulatoknak, valamint a régió nyelvhasználati-kulturális jellegzetességeire és a beszélők identitástudatára gyakorolt hatásainak a bemutatása érthetővé és elevenné teszi a szakirodalomban sokszor statikus módon, pl. térképeken összegzett heterogenitást.

A fejezet harmadik tanulmánya Kós Károly írói nyelvének elemzésével mutat rá bizonyos kalotaszegi kommunikációs jellegzetességekre, ezáltal rendhagyóan irodalmi példaanyag alapján nyújt vázlatos adalékokat a „régii” Kalotaszeg többszintű (beszédökonomiai, hangtani, lexikális, frazeológiai, grammatikai, pragmatikai és kontaktológiai) profiljához. A szerző természetesen tudatosan viszonyul a szépírói nyelvhasználat stilizáltságához és annak különböző nyelvváltozati forrásaihoz, mindemellett arra a következtetésre jut, hogy Kós Károly szépirodalmi műveiben „választott anyanyelvjárásaként” a kalotaszegi tájnyelv jelentette a meghatározó, ihlető forrásdialektust.

A fejezetet lezáró, Kalotaszegi életek, szolgálatok, kutatások című rész tíz, Kalotaszeggel kapcsolatos kötet előszavait, ajánló szövegeit közli újra. Ennek a darabjai az előző tanulmányokból kirajzolódó Kalotaszeg-képet színesítik, és irányt mutatnak a téma iránt érdeklődő olvasóknak, egyúttal bizonyítják, hogy a régió iránti érdeklődés a 21. század első negyedében is fokozódik.

A függelékbe utalt két szöveg lezárja és újabb, személyesebb részletekkel gazdagítja a könyvben leírtakat. A Székelyföldön, Mezőségen, Moldvában című interjúban nagyrészt azok a témák jelennek meg újra, melyeket a kötet bevezető tanulmánya és három fejezete részletesen és módszeresen bemutatott, az interjú műfaja azonban még közelebb hozza ezeket a kérdéseket az olvasóhoz. A Nyugtalan számvetés hetven évesen című esszé Péntek János egyéni szakmai életútját alakító események, folyamatok és a 2011-ig vállalt feladatok elnagyolt számadását nyújtja, ezáltal közelebb visz a romániai magyar nyelvtudomány történetének csak belső perspektívából láttatható részleteihez is, például a kutatók lehetőségeire, motivációira vonatkozóan.

Az itt bemutatott kötet teljesíti a címében ígéretet: az olvasó – legyen az nyelvész, néprajzkutató, történész, irodalmár, anyanyelv-pedagógus, diák, politikus, a saját helyi

nyelve és kultúrája iránt érdeklődő vagy épp a „szomszédokra” kíváncsi magyar – a nyelv-járásokról mint otthont teremtő, hagyományokkal összekötő és az etnikai identitás megőrzését szavatoló nyelvi erőforrásokról olvashat, a szakkönyvek sokszor steril, távolságtartó modora, illetve a szintén gyakori patetikus hangvételi, mitizáló diskurzusok helyett egy tárgyilagos, de nem disszociáló, könnyen olvasható, mégis rendkívül informatív könyvből.

NÉMETH BOGLÁRKA
Babeş–Bolyai Tudományegyetem

Borbély Anna – Bartha Csilla szerk., Többnyelvűség Magyarországon Szociolingvisztikai vizsgálatok nemzetiségekről

HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2024. 419 oldal

A 2024-ben BORBÉLY ANNA és BARTHA CSILLA szerkesztésében megjelent *Többnyelvűség Magyarországon* című vaskos kötet közel negyedszázad kutatási eredményeit foglalja össze. A 2001-ben megkezdett közös, nemzetiségi szociolingvisztikai vizsgálatnak, majd azt követő évtizedek változásvizsgálatainak leírását, részterületi és összehasonlító elemzését, összegzését is tartalmazza munkájuk, valamint a további kutatási irányok kijelölését és a jövőben várható változások előrejelzését, prognózisát is megfogalmazták a szerzők: „Mindezek fényében a tanulmánykötet a magyarországi többnyelvűség, a két- és többnyelvű beszélők jelenéről és jövőjéről is szól.” (8). A kötetben hat magyarországi nemzetiség (beás, német, roma, román, szerb és szlovák) körében végzett szociolingvisztikai kutatások eredményei kaptak helyet, s habár a kutatók szándéka volt kiterjeszteni vizsgálataikat, mind a tizenhárom hazai honos nemzetiség vonatkozásában elvégezni a kutatásokat, a folytatás – pályázati forrás hiányában – eddig nem valósulhatott meg.¹

A közösségi kétnyelvűség minden lényeges aspektusára kiterjedő változásvizsgálat és a kötet egységese is abban áll, hogy azonos elméleti és módszertani keretbe helyezve, összehasonlító elemzések elvégzését is lehetővé teszi, mind a hat vizsgált nemzetiséggel kapcsolatban. A nyelvi gyakorlatokon, attitűdökön, sztereotípiákon, valamint az identitáskonstrukciók vizsgálatán keresztül, átfogó képet kapunk a vizsgált közösségekben zajló nyelvcsere-folyamatok intenzitásáról. Az egységes módszertannak köszönhetően, az empirikus adatok alapján lehetőség nyílik az egyes közösségek nyelvi gyakorlatainak kontrasztív elemzésére, melyek így a magyarországi nemzetiségek nyelvcserejét ábrázoló kontinuum mentén is elhelyezhetők.

A terepmunkát végző vagy irányító kutatók, kutatásvezetők szinte valamennyien a vizsgált nemzetiség tagjai is, így a 142 kérdésből álló (eredetileg a román nemzetiség vizsgálatára magyar nyelven kidolgozott) NKFP-kérdőívet a vizsgált nemzetiségi csoport

¹ A kötet létrejöttét két pályázat tette lehetővé: „A nyelvi másság dimenziói: A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei” című projekt (NKFP 5/126/2001, 2001–2004, konzorciumvezető: Bartha Csilla; témavezető: Borbély Anna) és a „Többnyelvűség Magyarországon – Összehasonlító szociolingvisztikai vizsgálatok hat nemzetiségről” című könyvpályázat (Mecenatúra MEC_K 141233, 2022–2024).